

RECENZJE I OMÓWIENIA

Magdalena Biniś-Szkopek, *Bolesław Kędzierzawy – książę Mazowsza i princeps*, Poznań 2009, Wydawnictwo Poznańskie, ss. 372, ISBN 978-83-7177-603-8.

Biografie średniowiecznych władców Polski w ostatnich latach często pojawiają się na rynku wydawniczym. Jedną z takich książek jest praca Magdaleny Biniś-Szkopek *Bolesław Kędzierzawy – książę Mazowsza i princeps*¹. Rozprawa ta, w której autorka starała się przedstawić losy najstarszego z synów Bolesława Krzywoustego i Salomei na tle dziejów epoki, musi wzbudzać zainteresowanie, zwłaszcza że dotychczas postać Bolesława Kędzierzawego nie doczekała się opracowania kompletnej biografii naukowej czy nawet popularno-naukowej². Jednocześnie sam fakt ograniczonej podstawy źródłowej odnoszącej się do rządów tego władcy (s. 12), a także dość niepochlebne opinie na jego temat wygłaszane w starszej historiografii³ również nie ułatwiają badań nad jego postacią.

Książka M. Biniś-Szkopek składa się z wstępu, zakończenia, trzech głównych części podzielonych na rozdziały i podrozdziały, aneksu w postaci tablicy genealogicznej oraz rycin monet bitych w czasach panowania księcia Bolesława IV, wykazu najważniejszych skrótów, bibliografii, a także indeksu osób i nazw geograficznych. Całość pracy zamyka się na 372 stronach. Warto zauważyć, że główny zrąb rozprawy, w którym autorka omówiła postać Bolesława Kędzierzawego, a na który składają się trzy części, ma układ problemowy, a nie – jak to zwykle bywa przy biografiami – chronologiczny. Z pewnością taka konstrukcja książki powoduje, iż czytelnikowi dużo łatwiej zrozumieć daną tematykę czy też uchwycić charakterystyczne procesy lub ich zmiany, np. w polityce prowadzonej wobec braci. Należy mieć również na uwadze fakt, że autorka nadając rozprawie układ problemowy, wybrała trudniejszy wariant pisania biografii, gdyż musiała uniknąć związanych z kilkrotnym omawianiem danych wydarzeń powtórzeń. Te bowiem w pracy posiadającej strukturę opartą na układzie chronologicznym raczej nie występują. Warto podkreślić, że

---

¹ Publikacja M. Biniś-Szkopek jest skróconą wersją dysertacji doktorskiej, napisanej na Wydziale Historycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu pod kierunkiem prof. Józefa Dobosza i obronionej w 2007 r.

² Dostępne są jedynie krótkie opracowania biograficzne tego władcy, zob. R. Grodecki, *Bolesław Kędzierzawy*, [in:] *Polski słownik biograficzny*, t. 2, Kraków 1936, s. 259–260; A. Wędzki, *Bolesław Kędzierzawy*, [in:] *Słownik starożytności słowiańskich*, t. I, Wrocław 1961, s. 148; T. Wasilewski, *Bolesław Kędzierzawy*, [in:] *Poczet królów i książąt polskich*, red. A. Garlicki, Warszawa 1991, s. 98–104; J. Dobosz, *Bolesław IV Kędzierzawy*, [in:] *Słownik władców polskich*, red. J. Dobosz, Poznań 1997, s. 57–60; M. Spórna, *Bolesław IV Kędzierzawy*, [in:] *Słownik władców Polski i pretendentów do tronu polskiego*, red. E. Wygonik, Kraków 2003, s. 66–69.

³ Władcę tego postrzegano przez pryzmat tzw. hołdu krzyszkowskiego, zob. S. Smolka, *Mieszko Stary i jego wiek*, Warszawa 1881 (wyd. 2: Warszawa 1959), s. 270–274.

M. Biniś-Szkopek poradziła sobie z tą trudnością bez zarzutu i w zasadzie w książce nie ma większej liczby powtórzeń, poza tymi, których w żaden sposób nie dało się uniknąć⁴.

Pierwsza część pracy zatytułowana „Wczesne lata, dziedzictwo mazowiecko-kujawskie i początki samodzielnych rządów” jest najbardziej rozbudowanym elementem struktury książki. W jej ramach autorka porusza szereg zagadnień, których znaczenie dla studiów nad początkami rozbicia dzielnicowego Polski Piastów jest fundamentalne. Warto zauważyć, że M. Biniś-Szkopek musiała zmierzyć się ze słabą bazą źródłową, jaką dysponujemy do badań nad dzieciństwem i wczesnymi latami młodzieńczymi księcia. Sama autorka dysponując skromną liczbą źródeł pisanych dotyczących tego okresu życia Bolesława IV, ograniczyła się przede wszystkim do zaprezentowania poglądów innych historyków i ustosunkowania się do nich. Przykładem takiego podejścia mogą być rozważania nad datą narodzin księcia (s. 23–27). Warto jednocześnie zauważyć, że autorka stara się unikać stawiania hipotez niepodpartych materiałem źródłowym, w związku z tym np. zachowuje ostrożność w wypowiedzaniu się na temat tego, kiedy i gdzie Bolesław został pasowany na rycerza (s. 28). M. Biniś-Szkopek w tej części pracy porusza również problematykę mającą fundamentalne znaczenie dla podziałów dzielnicowych. Mianowicie autorka podejmuje się rozważań na temat granic domeny Bolesława Kędzierzawego, które są dość dyskusyjne (s. 48–56). Wnikliwa analiza tego problemu, zwłaszcza granicy zachodniej najstarszego syna Salomei, musi budzić uznanie. Natomiast szkoda, że M. Biniś-Szkopek nie poświęciła więcej miejsca na omówienie przebiegu rubieży północnej i wschodniej władztwa księcia Bolesława. Autorka w zasadzie tylko pokrótce wspomniała o tymże obszarze i jego specyfice (s. 56). Warto również odnotować, iż M. Biniś-Szkopek podejmuje się omówienia niełatwej tematyki podstaw gospodarczych dzielnicy Bolesława Kędzierzawego (s. 58–67), do której powraca w kolejnych częściach rozprawy. Autorka przedstawia w zarysie dotychczasową dyskusję na temat gospodarki książęcej, nie wdając się w zbędną prezentację kolejnych koncepcji jej dotyczących. Natomiast skupia się na analizie szlaków handlowych i drogowych przechodzących przez Mazowsze oraz Kujawy. Jednocześnie omawia również zagadnienie surowców mineralnych, z których książę czerpał dochody, zwłaszcza soli (s. 62–63)⁵.

⁴ Niektóre zagadnienia w biografii księcia Bolesława IV zajął się i przy ich osobnym omówieniu autorka zmuszona była dwukrotnie je poruszać. Takim przykładem może być kwestia małżeństw władcy z ruskimi księżniczkami: Wierzchosławą i Marią. M. Biniś-Szkopek musiała bowiem przedstawić to zagadnienie przy prezentacji małżeństw księcia, jak i jego polityki ruskiej. Warto zauważyć, że oba zagadnienia są umiejscowione w osobnych częściach rozprawy, odpowiednio pierwszej i trzeciej.

⁵ Autorka omawiając problematykę eksploatacji złóż solnych na obszarze domeny Bolesława Kędzierzawego, wskazała miejsca ich wydobywania w Zgłowiączce czy Słońsku. Warto jednak zauważyć, że sól w postaci solanki pozyskiwano w tym okresie z obszaru Kujaw również w Inowrocławiu, zob. A. Cofta-Broniewska, *Sprawozdanie z badań ekspedycji kujawskiej w Inowrocławiu i powiecie inowrocławskim w latach 1967–1973*, Ziemia Kujawska, t. 4: 1974, s. 166, 168; eadem, *Wczesnośredniowieczna warzelnia soli w Inowrocławiu*, *ibid.*, s. 5–13; eadem, *Badania archeologiczne w Inowrocławiu i powiecie inowrocławskim w latach 1967–1973*, *Wiadomości Archeologiczne*, t. 40: 1975, s. 415–416; eadem, *Inowrocław i jego rejon w pradziejach i we wczesnym średniowieczu*, [in:] *Dzieje Inowrocławia*, t. 1, red. M. Biskup, Warszawa–Poznań–Toruń 1978, s. 121–123. Niewykluczone, że również w Kruszwicy w tym okresie eksploatowano sól w postaci solanek, zob. W. Hensel, *Najdawniejsze stolice Polski*, Warszawa 1960, s. 72, 110; W. Hensel, A. Cofta-Broniewska, *Starodawna Kruszwica. Od czasów najdawniejszych do roku 1271*, Wrocław 1961, s. 15, 79, 108, 111; A. Cofta-Broniewska, *Kruszwica w starożytności i wczesnym średniowieczu*, [in:] *Kruszwica. Zarys monograficzny*, red.

Druga część pracy zatytułowana „Polityka wewnętrzna w dobie pryncypatu” obejmuje 83 strony i składa się z siedmiu rozdziałów. W ramach niej autorka poświęca sporo miejsca na stosunki Bolesława Kędzierzawego z braćmi. M. Biniś-Szkopek chyba słusznie akcentuje, że najstarszy syn Salomei po wygnaniu Władysława nie przejął władzy w Gnieźnie (s. 147–148). Warto zauważyć, że autorka przy rozpatrywaniu tego zagadnienia podejmuje dyskusję z odmiennymi na ten temat sądami tak uznanych badaczy, jak Janusz Bieniak⁶ czy Zbigniew Dalewski⁷, umiejętnie argumentując swoje racje. Równie interesujące są rozważania autorki na temat stosunków między braćmi na podstawie monet bitych w okresie rządów pryncypackich Bolesława Kędzierzawego (s. 148–155). M. Biniś-Szkopek dużo miejsca poświęca także problematyce elit możnowładczych poza dzielnicą mazowiecko-kujawską (s. 182–196) i elicie dworskiej (s. 197–204). Autorka zdając sobie sprawę z niewielkiego zasobu źródeł dokumentowych, szczególnie wartościowych dla tej tematyki, z ostrożnością przedstawia swoje sądy. Z jej rozważań prezentuje się dość skromny obraz elity dworskiej, ale inny on być nie może, gdyż determinuje go ograniczona podstawa źródłowa. Interesujące spostrzeżenia M. Biniś-Szkopek wysunęła odnośnie do działalności Bolesława Kędzierzawego na rzecz Kościoła. Mianowicie nie uległa pokusie przypisania jakiegokolwiek fundacji najstarszemu synowi Salomei, odzegnując się tym samym od domysłów Marka Derwicha, Marty Młynarskiej-Kaletynowej, Waldemara Rozynkowskiego czy Czesława Deputy (s. 295–296). Autorka nie dysponując źródłami pisanymi mogącymi potwierdzić fundacje kościelne czy zakonne, zachowała ostrożność i nie zdecydowała się na snucie domysłów. Zebrała natomiast w tabeli nadania księcia dla Kościoła potwierdzone w źródłach pisanych (s. 210–211). Ilustrują one dobrze ubóstwo podstawy źródłowej dotyczącej tego zagadnienia. Warto również zwrócić uwagę na zagadnienie gospodarki w okresie rządów księcia Bolesława IV, gdzie autorka swoje rozważania dotyczące tej tematyki konkluduje stwierdzeniem, „że ani wcześniejsze rządy Władysława, związane z ciągłymi niepokojami na terenie kraju wynikającymi z walk z młodszyimi braćmi, ani też rządy bezpośrednich następców Bolesława nie zapewniły takiej stabilizacji i możliwości spokojnego rozwoju gospodarczego, jak prawie trzydzieści lat pokojowej polityki Kędzierzawego” (s. 220). Rzeczywiście, panowanie tego władcy w trzech najbardziej zaludnionych dzielnicach, rozwój mennictwa, dostęp do złóż soli, zarówno na Kujawach, jak i w Małopolsce, rozwój szlaków handlowych, a co za tym idzie – dochody płynące z targów czy komór celnych zdają się potwierdzać pogląd M. Biniś-Szkopek.

Ostatnia część rozprawy *Bolesław IV Kędzierzawy – książę Mazowsza i princeps* została zatytułowana „Polityka zewnętrzna w dobie pryncypatu”. Autorka podejmuje w niej tematykę, która zwykle rzutowała na naukowy obraz rządów najstarszego syna Salomei. Na początek M. Biniś-Szkopek poddała analizie politykę księcia względem cesarstwa i papieństwa, która w dotychczasowej literaturze wzbudzała najwięcej kontrowersji (s. 229–267). Zwłaszcza negatywnie widziano sprawę tzw. hołdu w Krzyszkowie⁸. Autorka przedstawiła wszystkie dotychczasowe koncepcje dotyczące wydarzeń z 1157 r., przychyłając się do kon-

---

J. Grześkowiak, Toruń 1965, s. 122. Jednak przykład Kruszwicy należy traktować z dużą dozą ostrożności, gdyż odkrycia archeologiczne mające potwierdzać wykorzystywanie solanek kruszwickich są niejednoznaczne.

⁶ J. Bieniak, *Polska elita polityczna w XII wieku (cz. I. Tło działalności)*, [in:] *Spółczesność Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, t. 2, red. S. K. Kuczyński, Warszawa 1982, s. 21 n.

⁷ Z. Dalewski, *Władza, przestrzeń, ceremonia. Miejsce uroczystości inauguracyjnej władzy w Polsce średniowiecznej do końca XIV wieku*, Warszawa 1996, s. 80–81.

⁸ S. Smolka, op.cit., s. 270–274.

cepcji Gerarda Labudy i Jerzego Hauzińskiego (s. 247). Wymienieni historycy uznali, że w Krzyszkowie nie było hołdu lennego⁹. Znacznie mniej wiadomo na temat stosunków Bolesława Kędzierzawego z papieżem. W tym przypadku autorka zdołała dojść do wniosku, że sam książę nie miał zbyt licznych kontaktów z papieżem. Jedynie w okresie konfliktu Fryderyka Barbarossy ze Stolicą Apostolską udzielał on poparcia antypapieżom, aby realizować własną politykę zbieżną z oczekiwaniami cesarza (s. 265–266). Sporo miejsca M. Biniś-Szkopek poświęca również polityce księcia Bolesława IV wobec księstwa saskiego i Pomorza. Szczególnie szeroko w książce zaprezentowany został problem interwencji książąt piastowskich na Połabiu w 1147 r. i jego rozumienie przez Kazimierza Myślińskiego, Kazimierza Śląskiego oraz Benedykta Zientarę (s. 270–271)¹⁰. Warto zauważyć, że autorka bardzo trzeźwo ocenia skutki polityki Bolesława Kędzierzawego, który ze względu na specyficzną sytuację polityczną, musząc szukać sojuszników wśród książąt saskich, zmniejszył swoje wpływy na Pomorzu oraz Połabiu (s. 275–276). M. Biniś-Szkopek potraktowała również osobno tematykę Prusów, którzy bezpośrednio graniczyli z dzielnicą dziedziczną najstarszego syna Salomei. Warto zauważyć, że autorka uznała działalność księcia za pierwszą tak szeroko zakrojoną inicjatywę Piastów skierowaną przeciwko pogańskim plemionom pruskim (s. 294). Jednocześnie w rozprawie została poruszona problematyka śmierci Henryka Sandomierskiego, młodszego brata księcia Bolesława. M. Biniś-Szkopek uznała w tym przypadku za wiarygodne, zresztą chyba słusznie, informacje zawarte w rocznikach, według których zginął on podczas wyprawy przeciwko Prusom (s. 288–289). Na koniec trzeciej części swojej rozprawy autorka zajęła się polityką ruską księcia, słusznie zauważając, że podczas całych rządów pryncypackich najstarszego syna Salomei miała ona bardzo duże znaczenie. Jednocześnie M. Biniś-Szkopek oceniła ten aspekt działalności księcia jako pozytywny, gdyż zaowocował on nie tylko wzajemną nicią powiązań dynastycznych, ale także wsparciem wojskowym Rusinów dla Piastów podczas wyprawy Fryderyka Barbarossy (s. 306–307).

Całość pracy została wzbogacona tablicą genealogiczną, która przedstawia powiązania dynastyczne pomiędzy Piastami a Rurykowiczami w XI i XII w. (s. 328–329). Jej przydatność jest o tyle uzasadniona, że prezentuje związki dynastyczne Polski z Rusią, które w kontekście intensywnie prowadzonej przez Bolesława Kędzierzawego polityki wschodniej dobrze obrazują te relacje. Podobnie pozytywnie należy widzieć zamieszczone w aneksie ryciny pięciu typów monet księcia Bolesława IV (s. 326–327)¹¹. Uzupełniają one rozważania autorki na temat mennictwa władcy (s. 147–155, 160–161, 217–219). Wykorzystanie

---

⁹ G. Labuda, *Zagadnienie suwerenności Polski wczesnofeudalnej w X–XII wieku*, *Kwartalnik Historyczny*, t. 67: 1960, z. 4, s. 1063; J. Hauziński, *Polska a królestwo niemieckie w II połowie XII wieku*, [in:] *Niemcy – Polska w średniowieczu*, red. J. Strzelczyk, Poznań 1986, s. 145.

¹⁰ B. Zientara, *Stosunki polityczne Pomorza Zachodniego z Polską w drugiej połowie XII wieku*, *Przegląd Historyczny*, t. 61: 1970, z. 4, s. 548–551; K. Ślaski, *Pomorze w dobie rozwijającego się feudalizmu (1124–1464)*, [in:] *Historia Pomorza*, t. I, cz. 2, red. G. Labuda, Poznań 1972, s. 65–66; K. Myśliński, *Zachodniosłowiańskie księstwo Stodoran w XII wieku i jego stosunek do Polski*, [in:] *Europa – Słowiańszczyzna – Polska*, red. J. Bardach, Poznań 1970, s. 252–258; idem, *Sprawa udziału Polski w niemieckiej wyprawie na Słowian połabskich*, [in:] *Ars historia. Prace z dziejów powszechnych i Polski* (Historia, nr 71), Poznań 1976, s. 366 n.; idem, *Polska wobec Słowian połabskich do końca wieku XII*, Lublin 1993, s. 174–177.

¹¹ Typy tych monet szczegółowo omówił Stanisław Suchodolski w pracach: *Chronologia monet Władysława II i Bolesława Kędzierzawego*, *Wiadomości Numizmatyczne*, t. 5: 1961, s. 118 n.; *Chronologia monet Władysława II i Bolesława Kędzierzawego*, *ibid.*, t. 6: 1962, s. 204–207, 214.

źródeł numizmatycznych, a przynajmniej ich prezentacja w postaci rycin z pewnością wzbogaca nie tylko samą szatę graficzną rozprawy, ale również podnosi wartość rozważań M. Biniś-Szkopek dotyczących polityki monetarnej.

Podsumowując rozprawę *Bolesław Kędzierzawy – książę Mazowsza i princeps*, trzeba stwierdzić, że praca ta zasługuje na uznanie. Mimo niekiedy skromnej podstawy źródłowej dotyczącej niektórych zagadnień autorce udało się nakreślić całkiem spójną wizję rządów najstarszego syna Salomei. Co ważne, M. Biniś-Szkopek uniknęła stawiania niepewnych hipotez lub snucia domysłów, starając się raczej komentować poglądy innych autorów, tym samym ustosunkowując się do tychże głosów. Jednocześnie autorka rozprawiła się również z hipotezami starszej historiografii, w której książę Bolesław IV był często postrzegany poprzez pryzmat tzw. hołdu w Krzyszkowie, zresztą zwykle źle rozumianego jako upokorzenie dynastii Piastów. Problemowa konstrukcja pracy pozwoliła Magdalenie Biniś-Szkopek jasno zaprezentować szereg procesów związanych z rządami Bolesława Kędzierzawego w kwestii jego polityki wewnętrznej. Godne uwagi są zwłaszcza rozważania na temat gospodarki, działalności na rzecz Kościoła czy roli elit możnowładczych otaczających najstarszego syna Salomei. Właśnie uwzględnienie tych zagadnień powoduje, że mamy do czynienia z całościowym obrazem rządów księcia. Nie można również nie zauważyć tego, iż M. Biniś-Szkopek oparła swoje rozważania nie tylko na źródłach pisanych, ale także numizmatycznych. Świadczy to o dojrzałości naukowej autorki i dostrzeganiu potrzeby wykorzystania różnych typów źródeł. Z tego względu książka *Bolesław Kędzierzawy – książę Mazowsza i princeps* jest pracą wartościową i ważną dla studiów nad początkami rozbicia dzielnicowego domeny Piastów. Jednocześnie spełnia ona kryteria dobrze napisanej biografii średniowiecznego władcy na tle swojej epoki.

Marcin Danielewski (Poznań)

